

Stoff, straff og sosial smitte – en uheldig sammenblanding

«Dagens narkotikapolitikk er basert på et sviktende vitenskapelig grunnlag og bør revurderes», skriver redaktør Ketil Slagstad på lederplass i Tidsskriftet. Vi har noen kommentarer.

Slagstad omtaler regulering av forholdet mellom «nytelse og straff», «forbudspolitikk», «ruspolitikk» og «krig mot narkotika» – uten å se at dette er forskjellige problemstillinger (1). «Forbudspolitikk» høres ikke bra ut, men dette er neppe noen god generell definering av internasjonale og nasjonale reguleringer. Det var ikke «den globale narkotikakontrollpolitikken» som ble født da opiumskonvensjonen ble undertegnet i Haag i 1912. Bakgrunnen var internasjonale konflikter med handelsinteresser og motsetninger mellom land knyttet til omsetning av rusmidler (2). De internasjonale konvensjonene har i hovedsak siktet mot internasjonale reguleringer og nasjonale lovgivninger, blant annet i forhold til salg og omsetning av legemidler.

«Krig mot narkotika» ble lansert av president Nixon i 1971 da han erklærte at «drugs» var «the public enemy number one». Først etter dette ble krigsretorikken dominerende. Utviklingen i Norge ble styrтt av behandlingsbegrepet, og Statens klinikks for narkomane ble opprettet i 1961 som et behandlingstiltak.

Ifølge Slagstad fører medisinhistorikeren Aina Schiøtz (3) visjonen om det «stofffrie samfunnet» tilbake til Evangs samfunnshygiene. Men Evang var først og fremst samfunnsmedisiner og epidemiolog, med erfaring fra bekjempelse av smittsomme sykdommer og innsats mot fattigdom og ulikhet. Han ønsket å mobilisere helsevesenet i behandling og samfunnet i forebygging. Det gjaldt å minske eksponeringen for smitte, redusere sårbarhetsfaktorer og styrke helsefremmende krefter.

I stortingsmeldingen *Om narkotikaproblemet* (4) fra 1975 beskrives satsingene og vurderingene. Økningen i rusproblemer blir sett som en sosialmedisinsk epidemi i en sårbar befolkning. Smittefarlig atferd er vanligvis ikke et argument for bruk av strafferett og fengsel. Det «narkotikafrie samfunn» stammet ikke fra Evangs innsats, men kom som en slags smitte fra svensk venstreradikal terminologi med økende innflytelse i 1980-årene – godt etter Evangs tid i direktoratet.

Moralsk panikk

Om man vil reformere rusmiddelpolitikken i Norge – slik både Slagstad og vi ønsker – bør man ta utgangspunkt i en presis virkelighetsbeskrivelse. «Krig mot narkotika» og kampen for det «narkotikafrie samfunnet» kom, slik det er beskrevet av krimino-

loger (5), som en «moralsk panikk» særlig – men ikke bare – i det politiske miljøet. Dette medførte straffeskjerpinger fra tre måneder for bruk og fem år for salg og opp

«Verken alkohol eller andre rusmidler er vanlige varer som bør omsettes uten regulering»

til livstidsdom. I slutten av 1970-årene og i 1980-årene konkurrerte partiene Høyre og Arbeiderpartiet om å fremme stadig høyere strafferammer. Carl I. Hagen ble som så ofte en slags seierherre med forslaget om å isolere de narkomane på Jan Mayen.

Denne utviklingen førte til sterkt økende kriminalisering og økt bruk av straff og fengsling. Om man vil reformere norsk rusmiddelpolitikk, er det viktig å se helheten i den, inklusive alkoholspørsmålet, og trekke frem tradisjoner hvor lokalsamfunnet har ansvar for støtte til sårbare og behandlingsapparatet for hjelp til de avhengige. Det er nødvendig å legge vekt på at nivået av rusmiddelbruk i stor grad styres av tilgjengelighet og sosial aksept, og at vi har et lavt problemnivå i Norge.

Det er riktig at strafferammer og bruk av fengsling har liten forskningsstøtte, i motsettning til forebyggende tiltak som blant annet styrking av naboskap og gode skolesamfunn. De skadereduserende tiltakene har i dag høy prioritet – med full støtte fra nesten alle politiske og faglige miljøer. Skadeomfanget av et stoff har sammenheng med hvor utbredt bruken er, og legale avhengighetsskapende stoffer brukes i langt flere sammenhenger enn ulovlige stoffer. Mye taler for at man bør vurdere de psykososiale forholdene med bruksfrekvens og intensitet som mer bestemmende for farlighetsgrad enn hvilket stoff det dreier seg om.

Vi har nylig gitt ut en bok om rusproblemet (6) og er enige i at vi trenger en kunnskapsbasert politikkutforming. Det er viktig å vurdere sammenhengen mellom strafferammer og problemnivå, men vi er ikke enige i at dette betyr å kaste nåværende politikk på båten. Det gjøres mye bra i Norge – vi har lav bruksfrekvens blant ungdom og

svært liten forekomst av for eksempel promillekjøring.

Ved regulering må man ta hensyn til både epidemiologisk og nevrobiologisk forskning. Det blir viktig å vurdere erfaringene fra ulike land med ulik politikk. Verken alkohol (7) eller andre rusmidler (8) er vanlige varer som bør omsettes uten regulering. Hvilke former for regulering som fungerer best med minst kontrollsader (5), er et større spørsmål. Bruken av straff kan etter vårt skjønn reduseres, men større endringer bør bygge på en vurdering av utviklingen i land med ulike endringer i ruspolitikken.

Helge Waal

helge.waal@medisin.uio.no

Jørg Mørland

Helge Waal (f. 1940) er professor emeritus ved Senter for rus- og avhengighetsforskning, Universitetet i Oslo, og medisinskfaglig rådgiver ved Nasjonal kompetansen for tverrfaglig spesialisert behandling av ruslidelser (TSB), Oslo universitetssykehus.

Forfatter har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

Jørg Mørland (f. 1941) er professor emeritus ved Institutt for klinisk medisin, Universitetet i Oslo, og fagdirektør ved Folkehelseinstituttet. Forfatter har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

Litteratur

1. Slagstad K. Stoff, straff og sosial smitte. Tidsskr Nor Legeforen 2016; 136: 1871.
2. Hauge R. Fra opiumskrig til legemiddelkontroll. Internasjonal regulering av psychoaktive stoffer. Oslo: Rusmiddeldirektoratet, 1989.
3. Schiøtz A. Rus og rusmiddelpolitikk i Norge: Et historisk tilbakeblikk Oslo: Den norske legeforening, 2012.
4. St.meld. 66 (1975–77). Om narkotikaproblemet. Oslo: Sosial- og helsedepartementet, 1975.
5. Christie N, Bruun K. Den gode fiende. Oslo: Universitetsforlaget, 1985.
6. Mørland J, Waal H. Rus og avhengighet. Oslo: Universitetsforlaget, 2016.
7. Babor TF, Caetano R, Casswell S et al. Alcohol: no ordinary commodity: research and public policy. Oxford: Oxford University Press, 2003.
8. Babor TF, Caulkins JP, Edwards G et al. Drug Policy and the Public Good. New York: Oxford University Press, 2010.

Mottatt 5.1.2017, første revisjon innsendt 25.1.2017, godkjent 27.1.2017. Redaktør: Ragnhild Ørstavik.

Publisert først på nett.